

1a. Agora III. Teras A Yapısı Kazı Çalışmaları

Kazı çalışmalarının yürütüldüğü alan, kentin merkez tepesinde yer alan Agora'nın III. Terasının kuzeyinde konumlanmaktadır (**Res. 1**). Söz konusu yapının kazı öncesinde niteliği anlaşılamadığı için "A Yapısı" olarak adlandırılmıştır. Merkez tepe noktasında bulunan Agora III. Terasın kuzey ucuna, kuzey-güney doğrultulu olarak inşa edilen yapının, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kibyra'nın önemli kamusal meydanlarından biri olduğu söylenebilir. A Yapısı ile aynı tepe üzerinde bulunan, Agora III. Teras'ın güney ucuna inşa edilen Tholos Nymphaeum (Yuvarlak Planlı Çeşme) olarak adlandırılan anıtsal yapı ile aynı paralelde olması önemli bir meydan olduğunu kanıtlamaktadır (**Res. 2**). Söz konusu iki yapının, ilerleyen kazı sezonlarında birbirleri ile bağlantıları daha net şekilde görülecektir. Yapının doğal faktörlere bağlı olarak yıkılan mimari blokları çalışmalar başlamadan önce açığa çıkmış durumda belgelenmiştir (**Res. 3**). Çalışmalara 13.05.2019 tarihinde başlanmış olup, ilk olarak kazılması planlanan alandaki bitki örtüsü temizlenmiştir (**Res. 4**). Bitki ve çevre temizliğinin ardından, alanda kazı öncesi durumu belgelemek ve karelej sistemini oluşturmak için ölçekli ortofoto hava fotoğrafları çekilmiştir. Gps yardımıyla koordinatları belirlenen alanda 5x5 m'lik karelej sistemi oluşturulmuş ve çekilen hava fotoğrafına karelej kodları işlenmiştir (**Res. 5**).

Yapı kareye yakın bir plan izlenimi vermektedir (**Res. 6**) ve kuzey-güney 9.40 m doğu-batı 8.40 m ölçülerindedir. Yapıyı çevreleyen dört ana duvar bosajlı kireç taşı bloklardan düzenli isodom duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Yapının dört tarafını çevreleyen duvarların temeli kent içinde ve etrafında yaygın olan doğal anakaya olarak adlandırılan konglomera üzerine inşa edilmiş olup, yapının güney, kuzey, doğu ve batı duvarları günümüze tamamıyla sağlam durumda ulaşmıştır. Duvarların zeminden yüksekliği 4.70 m olup, zemin de ise kireç harç kullanılarak düz bir alan yaratılmıştır (**Res. 7**). Yapının üstü ağırlıkları 1500 ile 3000 kg arasında değişen bloklar ile Kripta/bodrum şeklinde planlanmış olup, üçerli 2 sıra halinde dikdörtgen prizma şekli tamburlardan oluşan 6 adet taşıyıcı kolonlar ile desteklenerek kapatılmıştır. A Yapısının Kripta/bodrum kısmı tamamen sağlam şekilde günümüze ulaşmış olsa da üst kapama blokları depremlerin yanında, yapının üst kapama bloklarından da net olarak anlaşıldığı üzere Geç Antikçağ kaynaklı devşirmeler de yapının tahribatında önemli bir role sahiptir. Yapının üst yapı mimarisi hakkında kesin bilgilere sahip olmamakla beraber, kazı çalışmaları sırasında bir adet düz profilli köşe bloğu ve bir adet üzerinde aslan başı figürü bulunan korniş bloğunun dışında, kayda değer mimari blok buluntusu söz konusu değildir.

2019 yılı, A Yapısında kazı çalışmalarının ilk sezonudur. İlk sezonda yapının D8 - 9 ve 10, E7 - 8 - 9 ve 10, F7 - 8 - 9 ve 10, G8 - 9 ve 10 numaralı karelajlarında çalışmalar yürütülmüştür (**Res. 8**). Bu karelajlardan D9 ve 10, E8 - 9 ve 10, F8 - 9 ve 10, G9 ve 10 numaralı karelajlarda blok çekimi çalışmaları yapılmıştır. Yapının doğu, batı ve kuzey cepheleri 3 m, güney cephesi ise 5 m genişliğinde açılarak duvar sınırları ortaya çıkarılmıştır. Kazı çalışmalarının yapıldığı alanlarda eş zamanlı olarak blok çekim işlemleri yürütülmüştür. Blok çekim çalışmalarında bir blok katmanı açığa çıkartılmış ve bloklar belgeleme çalışmalarının ardından tasnif alanına kaldırılmıştır. A Yapısı 2019 sezonu blok çekim çalışmalarında yapıdan toplamda 115 adet blok tasnif alanına nakledilmiştir. Yapıdaki çalışmalar kazı, blok belgeleme ve blok çekim faaliyetleri olarak üç aşama şeklinde gerçekleşmiş olup, çalışmalar A Yapısının güney kısmından kuzey kısmına doğru ilerlemiştir.

Söz konusu çalışmalara yapının güney kısmını oluşturan G8 - 9 ve 10 karelajlarında 1264.30 m seviyesinden itibaren başlanmıştır. Alanda üç farklı katman saptanmıştır. İlk katmanda 10 adet farklı yönlere yıkılmış bloklardan oluştuğu görülmüştür. İlk katmanın çalışmaları tamamlanmasının ardından ulaşılan ikinci katmanda 1264.10 m seviyesinde, 2.28 m uzunluğunda ve 0.65 m genişliğinde harçlı tabakaya ulaşılmıştır. Harçlı tabakanın belgeleme işlemleri tamamlandıktan sonra uzmanları tarafından analiz yaptırılması için örnek alınmış olup bir alt katmanı tespit edebilmek için yine uzman ekip tarafından kaldırılmıştır (**Res. 9**). Bu katman içinde bir adet sikkeler (**Res. 10 a-b**) ve farklı dönemlere ait seramik parçaları karışık olarak ele geçmiştir. Üçüncü katman da yoğun miktarda yıkıntı durumunda moloz taş olduğu görülmüştür. Alandaki çalışmalar 1262.43 m seviyesinde sonlandırılmıştır. G9 karelajında 1262.43 m seviyesinde bir adet kemik obje parçası bulunmuştur (**Res. 11**).

Yapının kuzeyine doğru ilerleyen çalışmalar F7 - 8 - 9 ve 10 karelajlarını kapsayan alanda devam etmiştir. İlk aşama olarak F8 - 9 ve 10 karelajlarında blok çekimi, ikinci aşama olarak blokların belgeleme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Blok çekim faaliyetlerinin bitmesinin ardından F7 - 8 - 9 ve 10 karelajlarında son aşama olarak kazı çalışmaları başlamıştır. Söz konusu F8 - 9 ve 10 karelajlarında bir katman blok açığa çıkarılmış, toplam 53 adet mimari blok çekimi yapılmıştır. F7 - 8 - 9 ve 10 karelaj başlangıç seviyeleri farklı olmakla birlikte, başlangıç seviyesi en yüksek kod olan 1264.60 m ile F9 karelajında ölçülmüştür. F7 karelajında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında 1263.53 m seviyesine inilerek yapının batı duvar sınır hattı açılmıştır. Çalışmalar sırasında dağınık durumda cam parçaları, farklı dönemlere ait seramik parçaları ve 14 adet çivi bulunmuştur. F8 ve F9 karelajlarında sürdürülen çalışmalar ise 1259.90 m seviyesinde sonlandırılmıştır. Çalışmalar sırasında yedi farklı katman belirlenmiştir (**Res. 12**). İlk katman, 1263.20 m ile 1262.60 m arasında moloz

taş katmanı olarak adlandırılmıştır. Bu katmanda yoğun olarak Geç Antikağa ait seramik parçaları ele geçmiştir. İkinci katman, 1262.60 m ile 1262.00 m seviyeleri arasında toprak katmanı olarak adlandırılmış olup, dağınık durumda cam parçaları, 5 adet çivi ve Geç Antikağa ait seramik parçaları ele geçmiştir. Üçüncü katman, 1262.00 m ile 1261.85 m seviyeleri arasında küçük ebatlı moloz taş katmanı olarak adlandırılmıştır. Söz konusu katmanda buluntu ele geçmemiştir. Dördüncü katmanda ise 1261.85 m ile 1261.35 m seviyeleri arasında ikinci bir toprak katmanı ile karşılaşılmıştır. Bu katman seviyeleri arasında yoğun tahribata uğramış bronz heykele ait parçalar ele geçmiştir. Dördüncü katmanın kaldırılmasının ardından 1261.35 m ile 1260.95 m seviyeleri arasında beşinci katman olarak nitelendirdiğimiz kül katmanı ile karşılaşılmıştır. Kül katmanın gerekli tüm belgeleme işlemleri tamamlandıktan sonra kaldırılmış, kaldırma işlemi sırasında bir adet kemik sa iğnesi ele geçmiştir (**Res. 13**). Altıncı katmanda ise 1261.30 m ile 1260.95 m seviyeleri arasında üçüncü toprak katmanı ile karşılaşılmıştır. Bu katmanda ise farklı dönemlere ait seramik parçaları, dağınık durumda pencere cam parçaları, 5 adet çivi, mermer heykel parçaları, bronz heykel parçaları ve 1 adet deniz kabuğu bulunmuştur. Son olarak 1260.95 m ile 1259.90 m seviyeleri arasında yedinci ve son katman olarak nitelendirdiğimiz mucur katmanı ile yapının kireç harçlı zeminine ulaşılmıştır. alışmalar sonucunda; F8 karelajında; 1262.54 m seviyesinde bronz bilezik (**Res. 14**), 1260.56 m seviyesinde pişmiş toprak kalıp (**Res. 15**) bulunmuştur. F9 karelajında sürdürülen çalışmalar sırasında 1259.90 m'de¹ 1 adet yüzük ile üzerinde figürün resmedilmiş yüzük taşı (**Res. 16**), aynı karelaj içinde 1262.20 m seviyesinde bronz yüzük (**Res. 17**) önemli buluntular arasında dikkat çekmektedir. Ayrıca F9 karelajında; 1260.40 m seviyesinde kireçtaşından yapılmış örtten (aslan başı) (**Res. 18**) ve pişmiş toprak tabak (**Res. 19**), 1260.27 m seviyesinde kireçtaşı minyatür sunak (**Res. 20**), 1260.41 m seviyesinde demir ağırşak (**Res. 21**), 1260,48 m seviyesinde bronz heykele ait sağ kol parçası (**Res. 22**), 1260.95 m seviyesinde bronz sikke (**Res. 23**) ve kaplumbağa tutan sağ el heykel parçası (**Res. 24**), 1261.00 m seviyesinde mermer minyatür heykel başı parçası (**Res. 25**), 1261.11 m seviyesinde mask parçası (**Res. 26**), 1261.17 m seviyesinde mermer baş kabartma parçası (**Res. 27**), 1261.20 m seviyesinde 2 adet kemik sa iğnesi (**Res. 28**), 1262.47 m seviyesinde ağırşak (**Res. 29**), 1263.25 m seviyesinde bronz aplik (**Res. 30**) ele geçmiştir. F10 karelajında ise yapının doğu duvar sınır hattı belli edilerek seviye düzeltme çalışması yapılmıştır. Yapılan alışmalar sonucunda buluntuya rastlanılmamıştır.

---

¹ A Yapısının kireç harç ile yapılmış zemin seviyesi.

F7 – 8 - 9 ve 10 karelajlarındaki kazı çalışmalarının tamamlanmasının ardından, çalışmalar E7 – 8 – 9 ve 10 karelajlarında devam etmiştir. Söz konusu karelajlarda çalışmalara 1263.90 m seviyesinden itibaren başlanmıştır. Bu alanda ilk buluntu grubunu blok katmanı oluşturmaktadır. E8 karelajında 14; E9’da 20; E10’da ise 15 adet, toplam 49 adet blok açığa çıkarılmıştır. Blokların kaldırılmasından ardından F-8 ve 9 karelajlarında 1262.35 m seviyesinde kırık tuğla ve kiremit katmanına rastlanılmıştır (**Res. 31**). Söz konusu karelajlarda devam eden çalışmalarda 1261.21 m seviyesinde ikinci bir tuğla katmanı ile karşılaşmıştır. Ayrıca E9 karelajı 1261.00 m seviyesinde yıkık durumda 3 adet sütun tamburu ele geçirilmiştir (**Res. 32**). Tamburların belgeleme işlemleri tamamlandıktan sonra tasnif alanına taşınmıştır. Bu karelajlardaki çalışmalar 1259.90 m seviyesinde yapının kireç harç ile yapılmış zeminine ulaşılması sonucu sonlandırılmıştır. E8 karelajında; 1260.70 m seviyesinde mermer kabartmaya ait sağ profilli baş parçası (**Res. 33**), E9 karelajında; 1261.67 m seviyesinde bir adet, 1260.00 m seviyesinde bir adet olmak üzere toplam iki adet kemik saç iğnesi (**Res. 34-35**), 1262.19 m seviyesinde kireçtaşından yapılmış aslan başı parçası (**Res. 36**), 1260.30 m seviyesinde demir obje²(çatallı sonda) (**Res. 37**), 1260.39 m seviyesinde pişmiş toprak fincan (**Res. 38**), 1260.43 m seviyesinde mermer heykel kaidesi (**Res. 39**), ele geçmiştir. E10 karelajında ise 1260.05 m seviyesinde 7.5 cm uzunluğunda, 3.5 cm genişliğinde ve 1.5 cm derinliğinde büyük oranda yüzeyi tahrip olmuş bronz heykelcik önemli buluntular arasındadır (**Res. 40a-b**). Ayrıca karelajlarda sürdürülen çalışmalarda; mermer heykel parçaları, bronz heykel parçaları, mermer levha parçaları (**Res. 41**), dağınık durumda pencere camı parçaları, 12 adet çivi ve bir adet kemik obje ele geçmiştir.

D8 - 9 ve 10 karelajlarında yapının kuzey duvar sınır hattını belli etmeye yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar sırasında toplam 3 adet blok çekimi yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar 1264.50 m ile 1264.15 m seviyeleri arasında yapılmıştır. Bu alanda yapılan kazı çalışmaları sırasında dağınık durumda seramik parçaları, bir adet mermer heykel parçası ve bir adet yazıt parçası ele geçmiştir. Ayrıca yapının doğu duvar sınır hattını belli edebilmek için F10 ve E10 karelajlarında yapılan çalışmalar sırasında, 1263 m seviyesinde yapının doğu duvarı ile bitişik 6.84 m uzunluğunda, 0.70 m genişliğinde moloz taş ve kırık tuğla parçaları kullanılarak örülmüş duvar açığa çıkarılmıştır (**Res. 42**).

Yukarıda da belirtildiği üzere, E9 ve F9 karelajlarında dağınık durumda ele geçen buluntular ve verilere göre yapının, Geç Antikçağ Dönemi’nde bothros (çöplük) olarak kullanıldığını göstermektedir (**Res. 43**). Yapılaşma evreleri ile ilgili kesin bir yorum

---

² İlter Uzel, Anadolu’da Bulunan Antik Tıp Aletleri, TTK Basımevi, Ankara, (2000), 73-74.

yapabilmek zor olsa da, özellikle tabaka verilerine göre yapıda farklı kültür katmanlarına ait izleri tespit edebilmek mümkündür. Ancak yapının duvar sınır hatlarının etrafında yapılan çalışmalar henüz tamamlanmamıştır ve önümüzdeki kazı sezonlarında yapılacak olan çalışmalar sonrasında yapının işlevine ve yapılaşmanın evrelerine dair sonuçlara ulaşabilmek mümkün gözükmemektedir. A Yapısının kullanım tarihini belirleyebilmek amacıyla incelenen seramikler toprağın akıntı halde yapı içine dağınık şekilde bulunmasına bağlı olarak, kesin ve güvenilir bir veri sunamamış, aynı katman içinde MÖ II. yüzyıl ile MS V-VI. yüzyıllara ait malzemeler karışık bir şekilde ele geçmiştir. Bu durum sikkeler, heykel parçaları, metal objeler ve kemik objeler için de geçerlidir; Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait sikkeler, heykel parçaları ve ilk değerlendirmelere göre MS VI – VII. yüzyıllara tarihlenen metal objeler ve kemik objeler farklı seviyelerden ele geçmiştir. Erken döneme tarihlenen buluntu grubunun, doğal faktörlerden akan toprakla birlikte yapıya gelmiş olduğu göz önüne alındığında, mimari düzenleme ile bağlantısı olmadığı anlaşılan buluntulardan yola çıkılarak, yapının hangi amaç doğrultusunda kullanıldığı anlaşılamamaktadır (**Res. 44**).

Bunun yanı sıra Agora III. Teras A Yapısı ve çevresinde sürdürülen epigrafik çalışmalarda, A Yapısının güneybatısında, yapıya yaklaşık 150 m uzaklıkta bulunan 40 satırlık yazıt üzerinde transkripsiyon çalışmaları sırasında sıvı ölçek birimi olan *leitra* (=litre), bir para birimi olan *hemiounkion*, şarap alma kabı ya da tava anlamında kullanılan *trulla*, üzümden damlayan suyla elde edilen şarap anlamına gelen *prokhyma* ve gümüş tabak anlamındaki *argyroma* ifadeleri tespit edilmiştir. Bu ifadeler yazıtın bir bağış listesi olma olasılığını düşündürmektedir. Aynı zamanda yazıtta “beş bölgede” ifadesi geçmekte olup henüz bu kısımlara ait veriler eserin korozyona uğraması nedeniyle okumalardan elde edilememiştir. Yine yazıtta, büyük bir ihtimalle, Roma'nın ilk imparatoru Augustus'u niteleyen “Theos Zeus Patrios Sebastos Tapınağı” ile Kurtarıcı ve Danışman *epitheton*'una sahip “Zeus Soter Bouleus Tapınağı” ifadeleri yer almaktadır. Yazıt üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Yukarıda adı geçen yazıttan elde edilen bilgilere göre A Yapısının dini içerikli bir anıt veya tapınak olacağını düşündürmektedir. Yazıt üzerinde devam eden çalışmalar sonlanınca kesin verilere ulaşmak daha kolay olacaktır(**Res.45**).

2019 yılı kazı çalışmaları sonucunda metal, cam, pişmiş toprak, kireçtaşı, mermer ve kemiklerden oluşan buluntu repertuarı ele geçmiştir. Ancak malzemenin çoğunluğunu etüdlük nitelikte sikke, kireçtaşı kabartma parçaları, mermer heykel parçaları, bronz heykel parçaları ve pişmiş toprak günlük kullanım kabı parçaları oluşturmaktadır. Alandaki çalışmalarda 8 adet envanterlik, 36 adet etüdlük nitelikte eser ele geçmiştir.

Agora III. Teras A Yapısı, Blok Buluntu Listesi

Karelaj	Seviye	Adet
D9	1. Katman	2
D10	1. Katman	1
E8	1. Katman	17
E9	1. Katman	21
E10	1. Katman	15
F8	1. Katman	15
F9	1. Katman	29
F10	1. Katman	5
G9	1. Katman	5
G10	1. Katman	5
	Genel Toplam	115 Adet